

מדינת ישראל, משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף לחינוך קדם יסודי

יום הזיכרון לשואה ולגבורה בגן הילדים

כתבה: אורה גולדהירש, פסיכולוגית התפתחותית, האגף לחינוך קדם-יסודי

חלק א': דילמות ומקורותיה

מדי שנה בשנה בהתקרב יום הזיכרון לשואה ולגבורה, עולות שאלות, תהיות, דילמות באשר להסברת נושא השואה לילדים בגיל הרך. כל העוסקים בחינוך ובעיקר גננות חשים עצמם כמחפשי דרך. השאלות הרווחות הן: האם לספר? החל מאיזה גיל? מה וכיצד לספר? העלאת השאלות נובעת מהחשש לחשוף ילדים לזוועות שהמיטו הנאצים על העם היהודי, אך מלווה באמונה, שמוטלת עלינו חובת הזיכרון וההתייחדות עם זכר הנספים בשואה.

החל מן הגיל הצעיר שוקדת מערכת החינוך לחנך ילדים על מורשתו של העם, ההיסטוריה, התרבות ובתוכה החגים והמועדים וימי הזיכרון כחלק בלתי נפרד מההוויה החינוכית.

יום הזיכרון לשואה ולגבורה נקבע על ידי הכנסת כחוק החל משנת תשי"ט (1959) ביום זה מושמעת צפירת דומיה בת שתי דקות, מתקיימות אזכרות בטקסים ממלכתיים וכלי התקשורת משדרים בנושא.

"מה עלי לעשות - לספר ולדבר או להגן ולהסתיר"??

על הסברת נושא השואה לילדים צעירים קיימות דעות שונות וקיצוניות, הנובעות מעוצמת הרגשות המתעוררת בנו סביב נושא השואה, בהיותנו חלק מהוויית השואה של העם היהודי.

העמדה הנפשית מול הנושא, כהורים לילדים צעירים וכמחנכים, מתעצמת באופן ישיר עם העלאתנו ובאה לידי ביטוי בצורך להגן על ילדים צעירים, להרחיקם ממצואות חיים של קשיים ושל כאב, למנוע מהם טראומה, לטעת בהם ביטחון בקיומו של "עולם טוב" ולספק להם שנות ילדות של תום.

[מדינת ישראל, משרד החינוך](#)

[המינהל הפדגוגי](#)

אגף לחינוך קדם יסודי

דילמה זו מובעת בפשטות עניינית בשאלתה של אחת הגננות: "מה עלי לעשות - לספר ולדבר או להגן ולהסתיר?"

מבוגרים רבים סבורים שהכנסת ילדים צעירים לנושא השואה משמעו חוסר הגנה עליהם בהעמדתם חשופים מול אלימות קיצונית, מול סבל וכאב שלא יוכלו להתמודד עימם.

בנוסף לכך, יש הסבורים כי המציאות הישראלית בהווה מזמנת לילדים צעירים התנסויות וחוויות קשות על רקע של מצב בטחוני: פיגועים, מלחמות, ירי טילים, פינוי ישובים בהחלטות מדיניות ועוד. חלקם נאלצים להתמודד עם פגיעות טראומטיות פיזיות ונפשיות בעקבות אירועי חיים קשים. אחרים, שלא חוו באופן ממשי מצבים מאיימים, נחשפים אליהם באמצעות כלי התקשורת ואף ממידע אקראי שהם קולטים מסביבתם. לכן לדעתם, יש להימנע ככל שניתן, מהוספת תוכן של סבל ומצוקה מן העבר.

מבוגרים רבים ובכללם אנשי חינוך, מעלים דאגה להתפתחותם ולבריאותם הנפשית של ילדים בגיל הרך אם ייחשפו לנושא השואה, העלול להוסיף מטען של חרדות ואף ליצור אצלם בלבול מוגבר בין עבר והווה, בין מציאות לבין תיאורים היסטוריים.

"אני כמבוגרת לא ממש מתמודדת עם הנושא. האם יש בכוחי להעבירו לילדים כה צעירים"?

המתנגדים לעיסוק בנושא השואה בגיל הרך מדגישים, בנוסף לחששותיהם לגבי הטראומה אותה עלולים ילדים לחוות סביב הסיפורים שישמעו, גם את תחושת חוסר האונים שלהם כמבוגרים להרגיע את הילדים ולהכילם, בעיקר כאשר הם מרחיבים ושואלים שאלות קשות ונוקבות ("שאלות שרק ילדים יכולים לשאול...").

מעבר לכך, המחנכים עצמם, שגם הם נחשפו לנושא השואה כילדים, משחזרים חוויות אישיות מילדותם ובחלקם חשים שנעשה להם עוול בדרך בה הוצג להם נושא השואה.

להלן כמה דוגמאות של זיכרונות ותובנות שסופרו ותוארו על ידי מחנכים מבוגרים:

- "ראיתי תמונות מזעזעות ולא ישנתי בלילות"
- "סיפרו לי על קרובי משפחתי שהלכו כצאן לטבח ודמיינתי כל הזמן איך הם נשחטים"
- "לא הבנתי את חומרת הנושא והתבדחתי. שנים רדפו אותי רגשי אשמה על כך"
- "בעיקר זכור לי שדמיינתי איך אני מתחבאת במדף בארון ופעם גם ניסיתי להיכנס לארון ולא הצלחתי. דבר שהפחיד אותי עוד יותר, כי אם זה יקרה לי באמת..."
- "אני כמבוגרת לא ממש מתמודדת עם הנושא. האם יש בכוחי להעבירו לילדים כה צעירים"?

מבוגרים רבים מעידים על עצמם שהם מעבדים את הנושא בכל שנה מחדש, מזדעזעים כל אימת שהם צופים בסרט תיעודי, בביקורים שהם עורכים במוסד הנצחה או כשהם קוראים על אירועי השואה ועוד יותר, כאשר השואה פגעה ישירות בבני משפחתם והם היו חשופים לסיפורים אישיים. נקודת מוצא רגשית זו מעמידה את אנשי החינוך בעמדה של הזדהות עם מצוקתם של ילדים צעירים, הם חשים לא פעם שהם עצמם חסרי משאבים פסיכולוגיים להתמודדות, זקוקים כילדים לליווי ולתמיכה, אך מכירים באחריות המוטלת עליהם. כל אלה

[מדינת ישראל, משרד החינוך](#)

[המינהל הפדגוגי](#)

אגף לחינוך קדם יסודי

גורמים להם לנסות להימנע ממפגש מאיים עם מצב מעורפל של הסברת תקופת השואה ואירועיה לילדים צעירים, שזוהי להם הפעם הראשונה שישמעו אודותיה.

הגברת המודעות לקשיים אלה תכוון גננות להיעזר בחברות שותפות למקצוע ובצוות מקצועי מלווה (יועצת, פסיכולוג), לחשיבה משותפת, להתמודדות אישית עם הנושא ולתכנון ההסברה בגן .

"אני מספיק גדול כדי שתספרו לי ואתם מספיק גדולים כדי לספר"...

ילדים צעירים חיים בתוך מציאות של אירועים והתרחשויות, הם קולטים בחושיהם מצבי חיים שונים ורגישים לתגובות המבוגרים בסביבתם. כבר בגיל הצעיר הם מבחינים בין תגובות של שמחה ותגובות של עצב אצל הוריהם ואצל מבוגרים משמעותיים נוספים (לדוגמה: גננת), אף כאשר "לא מספרים להם".

אנו חיים בעידן של אמצעי תקשורת נגישים לכל: עיתונים, רדיו, טלוויזיה, מחשב.

המידע זורם ללא כל אפשרות לעצור את הזרם אף אם נרצה. ילדים נחשפים לאירועים וקולטים את המידע בערוץ השמיעתי והחזותי לעיתים ללא יכולת קוגניטיבית שתתן פשר ומשמעות למידע שנקלט, אך יש ביכולתם לחוות חוויות רגשיות בלתי מעובדות בעקבות מידע שהגיע אליהם.

ביום הזיכרון לשואה ולגבורה מציינים כל אמצעי התקשורת את אירועי העבר, הן בהצגת עובדות קשות בצילומים וקולות, בסיפורים אכזריים של רצח והשמדה, של אבדן, שכול וייסורים והן בסיפורי גבורה ומרד, שגם הם מעוררים אימה. בחלק מן התשדירים מועלים גם סיפורי ילדים בשואה.

לכל אלה נחשפים לא מעט ילדים. גם כאשר מנסים למנוע מהם לצפות בטלוויזיה, להקשיב לרדיו או להתבונן בעיתונים, הם פוגשים לרגעים או יותר את התיעוד המזעזע. הסכנה שבחשיפה זו היא בפרשנות שיתנו הילדים לאשר קלטו .

הם עלולים לתפוס את האירועים שהם רואים כקרובים בזמן ובמקום: ככאלה שקרו עכשיו בסביבתם הקרובה. הבנה מסוג זה עלולה לעורר חרדה ותגובות מצוקה כאשר אין מבוגר המסביר ומפרש ויכול להרגיע.

תחושת איום מיידית על הילד, שאינו מבין כי מתוארים אירועי עבר רחוקים עלולה לעורר דמיונות שאינם מבוקרים על ידי המציאות. כל אלה עלולים להוביל לתגובת לחץ חמורה מכל תגובה רגשית, שתעלה בהצגה מתוכננת של נושא השואה על ידי מבוגר משמעותי לילד (הורה או גננת). המבוגר יכול לווסת ולהכיל את רגשותיו של הילד ובכך הוא מהווה עבורו מקור לביטחון ולתמיכה. בהתנהגותו, גם מציג המבוגר בפני הילד מודל להתמודדות עם קושי רגשי .

כדברי ילד בן ארבע: "אני מספיק גדול כדי שתספרו לי ואתם מספיק גדולים כדי לספר לי..." וזאת כתגובה לאימו ואחיו הגדול ממנו בשנים. הוא ישב וצפה יחד איתם בטלוויזיה ביום השואה ואימו שלחה אותו לחדרו בטענה שהוא "קטן מדי בכדי להבין".

על אף הרצון העז להרחיק ילדים צעירים מן הרוע, האלימות והאכזריות והמפגש עם השמדה המונית מחד גיסא, ומן הסבל והייסורים ללא שאת מאידך, יש למצוא דרך שבה נפתח עבורם

[מדינת ישראל, משרד החינוך](#)

[המינהל הפדגוגי](#)

אגף לחינוך קדם יסודי

אשנב קטן למידע, אותו ירכשו בהדרגה במהלך החיים. נתווך משמעות לחוויות שאליהם הם נחשפים, וזאת תוך הבנה והתייחסות רגישה לתהליכי התפתחות קוגניטיביים, רגשיים וחברתיים של ילדים בגיל הרך.

השואה היא אירוע מרכזי בחיי העם היהודי ברמה הלאומית: האבל, הגבורה, הזיכרון, ההנצחה ותקומת העם במדינת ישראל שזורים אלה באלה. המשפט "לזכור ולא לשכוח" טבוע במורשת היהודית ועובר מדור לדור. השואה היא אירוע משמעותי למשפחות רבות גם ברמה האישית. משפחות אלה נושאות זכר קרובי משפחה שנספו בשואה ורואות עצמם כדור שני ואף שלישי לשואה.

מנקודת מוצא זו, הנחלת נושא השואה כבר מהגיל הצעיר, יש בה כדי ליצור בילדים תחושת שייכות היסטורית, ערכית ותרבותית לעם ולמדינה.

חלק ב': תפקיד הגננת – התבססות על אפיונים

התפתחותיים של ילדים בגיל הרך בחשיפתם לנושא

השואה

כאמור, הגננת היא דמות משמעותית עבור הילדים היא מהווה עבורם מקור לביטחון, לליווי ולתמיכה. בעבודתה וכחלק מתפקידיה בגן הילדים היא מפגישה את הילדים החל מהגיל הרך עם חגים ומועדים. כל חג- סממניו, מנהגיו וההסבר לקיומו, מוטמעים באמצעים חווייתיים לאורך ציר הזמן ולוח השנה: לבוש, מאכלים, טקסים ועוד. בנוסף ללמידה והכרת החגים, לכל חג מתלווים ההיבטים הרגשיים והערכיים המאפיינים אותו. הגננת מלווה את הילדים בשמחת החג מחד גיסא, אך ערנית גם להתעוררות רגשות של פחד וחרדה, בלבול וחוסר אונים הצפים ועולים בעקבות סיפורי כל חג מאידך.

ימי הזיכרון ובתוכם יום הזיכרון לשואה ולגבורה נכנסים למארג המועדים ומהווים חלק מלמידה והתנסויות רגשיות.

לגננת תפקיד חשוב בהתבוננות מעמיקה על תגובות הילדים כדי לזהות איתותי מצוקה וחרדה.

הכלה, תמיכה ופיתוח חוסן נפשי אצל הילדים הם תפקידיה לאורך כל השנה ומוגברים בתקופה זו של השנה.

בחשיפת ילדים צעירים לנושא השואה ננקוט זהירות ולא נטיל משא כבד מדי על כתפיהם. בגיל שבו מתבסס הביטחון ונרכש האמון בסובבים, יודגשו ההגנה, החוזק והתקומה.

אפיונים התפתחותיים

בחשיפת הילדים לנושא השואה עלינו להעמיק בהבנת התהליכים ההתפתחותיים של ילדים בגיל הרך מבחינת יכולותיהם הקוגניטיביות ורכישת השפה, בהתייחסות ליכולתם להבין

[מדינת ישראל, משרד החינוך](#)

[המינהל הפדגוגי](#)

אגף לחינוך קדם יסודי

ולווסת את רגשותיהם ובהתאמה לדרכי התמודדותם במצבי מצוקה. עלינו להיות מודעים להשלכות של התנסויותיהם וחוויותיהם של הילדים על מצבם הרגשי .

א. התפתחות השפה

נושא השואה מכיל מילים רבות שאינן באוצר המילים שבשימוש יום יומי. מילים ומושגים שהפכו להיות שגורים בפי המבוגרים אינם מוכרים לילדים. יתר על כן, את רוב המילים קשה לתווך ולהסביר ועם זאת חשוב שלא להשתמש בהן כמובנות מאליהן. כאשר ילדים שומעים מילים בלתי מוכרות הם עושים שימוש בידע שלהם ומנחשים באופן אסוציאטיבי את משמעותן. לעיתים הם יוצרים עקב כך עיוותים וטעויות, דבר העלול לגרום לבלבול רב ולחרדה בעקבות הבנה מוטעית.

המילים: "שואה", "גבורה", "יום זיכרון", "נאצים", "מחנות ריכוז", "גטו", "השמדה", "פרטיזנים" ומילים נוספות הן בשימוש רב בכלי תקשורת ובפי המבוגרים הקרובים. מילים אלה זרות לילדים צעירים וכל אחת מהן מתקשרת אסוציאטיבית למילה אחרת המוכרת להם.

דוגמאות לטעויות בפי ילדים: ילד שהמילה "שואה" נקלטה אצלו כ"שועל", נבהל כשמע כי "היום יום השועל", "הנאצים" הובנו על ידי ילד אחר כ"נעצים", "יום הזיכרון" נשמע כ"משחק הזיכרון" וקיימות דוגמאות נוספות.

חשוב לבאר את המילים הרלוונטיות. לדוגמה:

- הסברת המילה שואה כאסון גדול שבו נהרגו המוני אנשים.
- הנאצים- אנשים שחיו לפני שנים רבות בארצות רחוקות והיו אכזריים ורעים מאד והרגו יהודים בשל יהדותם.
- יום הזיכרון לשואה ולגבורה הוא יום להיזכרות באנשים שכבר לא חיים, שנהרגו בשואה והיו גיבורים .
- ההסברה של נושא השואה תתבסס על ביאור ופירוש המילים השגורות בפי הגננת: מומלץ לפשט מספר מצומצם של מושגים ולא להשתמש באלה שלא ניתן להם פירוש .

ב. אפיונים קוגניטיביים

הבנת מושגי זמן: ילדים בגיל הצעיר אינם מסוגלים עדיין להבין קיומם של עבר הווה ועתיד, שהם מושגים מופשטים. לעיתים הם מבלבלים בין האתמול למחר ולכן הצגת נושא השואה כאירוע היסטורי לא תמיד יובן ככזה. ילדים עלולים לחוות את האירוע כקרוב בזמן ובמקום, בעיקר כשהם נחשפים לתשדירים בטלוויזיה .

תפיסת המרחב: ילדים צעירים לא מבינים את המושג "רחוק". הם מודעים למרחב הסובב אותם: ביתם, גן הילדים, רחובות בישוב בו הם גרים. ילדים שקרובי משפחתם גרים ברחוק, מודעים לכך שקיימים יישובים אחרים. טיולים, אף הם ממחישים קיומם של מרחבים רחוקים. אולם, גם ילדים שכבר טסו לחו"ל יתקשו לקלוט ולהבין את המרחקים העצומים שעברו בטיסה. משום כך, ילדים עלולים לחוות את אירועי השואה, אף כשמגדירים שהתרחשו במרחק רב, כקרובים יחסית.

[מדינת ישראל, משרד החינוך](#)

[המינהל הפדגוגי](#)

אגף לחינוך קדם יסודי

- חשוב להדגיש את ריחוקו של אירוע השואה בזמן ובמקום: מומלץ שהגננת תדגים ככל שניתן מהות זמן העבר ("כשכל הילדים שבגן עוד לא נולדו וגם ההורים שלכם עדיין לא נולדו", "כשעוד לא הייתה המדינה"). יודגש גם ריחוק מקום ההתרחשות מאיתנו, תוך נטיעת ביטחון שהסביבה בה אנו חיים מוגנת.

הבנת רצף של אירועים: לילדים צעירים אין יכולת להבין התרחשות כתהליך בעל רצף של אירועים. לא תמיד יתפסו מה קדם למה או יראו קשר בין אירועים. לעיתים הם ישייכו זה לזה שני אירועים שאין ביניהם כל קשר (לדוגמה: ילדים נוטים לבלבל בין סיפורי החגים השונים וגיבוריהם).

- בהצגת תקופת השואה בפני ילדים צעירים חשוב למעט בתיאור רצף האירועים וההשתלשלות ההיסטורית.

הבנת הקשר בין סיבה ותוצאה: ילדים בגיל הרך מתקשים לעיתים להבחין בסיבות שגרמו לאירוע מסוים להתרחש ואף מתקשים להבין תוצאות מעשים. יחד עם זאת, הם מחפשים סיבתיות ולעיתים "מוציאים" אותה בהכללות ובקישורים מוטעים.

- חשוב שהגננת תדגיש כי הפגיעה הקשה ביהודים לא הייתה תלויה במעשיהם.
- סיפורי גבורה יתוארו כפעולות להצלת אנשים.
- חשוב לנקוט זהירות באמירות ובהסברים ולמנוע תפיסה מוטעית של ילדים את היהודים שנהרגו כ"לא גיבורים"

חיפוש עובדות חד משמעיות: ילדים צעירים נשענים על עובדות מוצקות וחד משמעיות להבנת התרחשויות ואירועי חיים. (מותר- אסור, טוב-רע, וכו'). העולם נתפס בעיניהם ב"שחור-לבן". חוסר בהירות ומצבים עמומים מבלבלים אותם וגורמים להם לתסכול, לתחושה של אבדן יציבות וחוסר עקביות – כל אלה עלולים לערער את ביטחונם של ילדים צעירים.

- בהסברת השואה כדאי להתמקד בבחירת תוכן קונקרטי בהיר וקצר מעובד בהתאמה לגיל הילדים ולהתפתחותם. (לדוגמה: חובת ענידת טלאי צהוב לזיהוי היהודים הוא נושא שניתן להבהירו, שילדים יכולים להסיק שהעונדים אותו הופלו לרעה, הם גם יכולים לחוש בחוסר הצדק שבהוראה זו. ניתן גם להציג בפניהם תמונה ממחישה של הטלאי, וזאת כמובן תוך הימנעות מהצגת תמונות הזוועה).

שימוש בדמיון להבנת המציאות: ילדים קולטים מסביבתם קטעי מידע, או מידע שאינו ברור להם. קיימת נטייה בגיל הרך לארגן מידע באופן סובייקטיבי, להשלים את "הסיפור" בעזרת הדמיון ולעיתים באופן זה נוצרת לילדים תמונה מעוותת.

- חשוב לנסות להיכנס לעולמם של הילדים, להכיר את העובדות שהפנימו, אך גם לזהות סילופים ועיוותי מידע שנוצרו, על מנת לערוך תיקונים ולתווך לילדים מידע אמין ככל שניתן. הדרך הרצויה היא בשיחות אישיות מזדמנות עם כל ילד

[מדינת ישראל, משרד החינוך](#)

[המינהל הפדגוגי](#)

אגף לחינוך קדם יסודי

ובהקשרים משמעותיים .

סקרנות, חקרנות והכללות: ילדים מגלים סקרנות ועניין בסובב אותם. הם מעלים שאלות וחוקרים את עולמם באמצעים ובכלים שרכשו בתהליכי למידה קודמים. קיימת אצל ילדים צעירים גם נטייה להכללות בתהליכי הלמידה שלהם.

- **ייחודו של נושא השואה אינו מאפשר לקשר אותו לידע קודם ויש להיזהר מהכללות שייעשו בטעות על ידי הילדים.** ניתן להתמקד במנהגים מקובלים בימי זיכרון ואותם להכליל: הדלקת נר זיכרון, אזכרות טקסים, הורדת הדגל לחצי התורן.
- **על אף סקרנותם של הילדים כדאי להימנע ממתן מענה רחב מדי לשאלות שמעלים הילדים ואף להימנע מעיסוק בתכנים שהם מביאים מ"ידע אישי" או באסוציאציות שהם מעלים.** חשוב לצמצם תכנים העלולים לגרום לזעזוע ולעורר חרדה .

ג. אפיונים רגשיים

הזדהות עם דמויות בעולם הסובב: ילדים צעירים נוטים להזדהות עם דמויות משמעותיות בחייהם (הורים, אחים בוגרים, סבים, גננות), אך גם עם דמויות מסרטים ואנימציות. הזדהותם היא עם "הטובים": המוצלחים והמצליחים, כמו גם לעיתים עם ה"חזקים": התוקפניים והמנצחים.

- **יש לשים לב ולזהות מי דמויות ההזדהות של הילדים ולאתר מצבים, שבהם מתעוררת אצל ילדים הנטייה להזדהות עם התוקפן.** במצבים אלה חשוב לערוך פעולה מתקנת ולעודד אמפטיה והזדהות עם מי שנפגעו בשואה על לא עוול בכפם.

תגובות מצוקה במצבי חיים בלתי שגרתיים: ילדים צעירים חווים לחץ ומצוקה והצפה רגשית לעיתים אף במצבי חיים שגרתיים, על אחת כמה וכמה במצבים בלתי שגרתיים, שאינם מוכרים להם ואשר בהם חסרים להם ניסיון חיים וכלי התמודדות.

חגים ואירועים בגן מהווים מקורות ללחץ ומייצרים תגובות מגוונות. בקצה האחד: אדישות, הסתגרות והיצמדות למבוגר ובקצה השני של הרצף: התפרצויות זעם, סרבנות ובכי.

בהקשר זה חשוב לשים לב לעיתוי יום הזיכרון לשואה ולגבורה, לאחר רצף של חגים, שתכניהם בעלי מטענים רגשיים מורכבים, היכולים להגביר את הרגשות הסוערים ואף את התגובות הרגשיות של הילדים.

פורים: חג הכולל בחובו את סיפור מגילת אסתר, בה נחשפים הילדים לושתי המלכה המגורשת, ל"המן הרשע" הרוצה לפגוע במרדכי היהודי וסופו הרע של המן- סיפורים המעוררים הזדהות ואף חרדה. מנהג ההתחפשות אף הוא מסעיר ילדים רבים, ואכן התגובות

[מדינת ישראל, משרד החינוך](#)

[המינהל הפדגוגי](#)

אגף לחינוך קדם יסודי

הרגשיות המתלוות לחג הן מגוונות: שמחה והתרגשות, פחדים ממסכות ואף תוקפנות כהזדהות עם דמויות המגילה והתחפושות.

פסח: חג הנחוג במשפחות בעריכת ליל הסדר ובקריאת ההגדה ומלווה בהתרחשויות טקסיות רבות שלא כולן ברורות לילדים וחלקן מאיימות ומעוררות חרדה.

לדוגמה: פתיחת הדלת לאלהינו הנביא, ואצל חלק מן העדות אף מתעטף אדם מבוגר בסדין לבן ונכנס לבית באופן מסתורי.

בגן הילדים מספרים את סיפורי עבודת הפרך, משה בתיבה, מכות מצרים, יציאת בני ישראל ממצרים בבריחה חפוזתה וטביעת המצרים הרודפים אחריהם בים.

סיפורי החגים כאמור, מסעירים את הדמיון ולעיתים מתערבבים אלה באלה ועם אירועים במציאות הסובבת.

- **חשוב לתת את הדעת לעיתוי של יום הזיכרון לשואה ולגבורה, המצטרף לשורה של אירועי חגים מסעירים, העלולים להגביר עוצמות רגשיות אצל הילדים ולהוביל לתגובות מצוקה. יש לייחס תגובות אלה, אם אכן יופיעו, לרצף האירועים ולא לנושא השואה בלבד. הרגעה, תמיכה והבנה יחזירו את הילדים לשיגרה.**

פחדים: ילדים צעירים מתמודדים עם פחדים שונים בתקופות ההתפתחות השונות. גורמים שונים בסביבה הופכים בזמנים מסוימים להיות גירויים המעוררים פחדים.

תכני יום הזיכרון לשואה ולגבורה נושאים בחובם מטענים רגשיים העלולים לעורר פחדים שונים בקרב ילדים צעירים אך בנוסף להם, קיים חלק טקסי שגם הוא עלול להבהיל ולהשאיר משקע של חרדה אצל חלק מן הילדים: הצפירה.

צפירת הדומיה: היא חלק בלתי נפרד מההזדהות עם הנספים. היא מושמעת בכל רחבי הארץ למשך שתי דקות. הצפירה מהווה עבור מרבית הילדים אירוע משמעותי וחוויה המעוררת סערה רגשית. עבור חלק מן הילדים, שנחשפו לאזעקות בעת מלחמה, עלולה הצפירה להתקשר לסכנה מיידית. אך גם לאחרים, הצפירה מהווה מקור לבהלה, שכן במקומות רבים נשמעת הצפירה בצליל רב עוצמה.

בנוסף לכך, אצל חלק מן הילדים יתעוררו אסוציאציות שונות כמו: שירותי הצלה אמבולנס, כבאית, ניידת משטרה וחוויות הקשורות לכך.

- **חשוב להכין את הילדים מבעוד מועד לצפירה שתישמע. להבהיר כי נהוג לעמוד בעת הישמע הצפירה ("אלה הן דקות של כבוד, של עצב ומחשבה על כל האנשים שנהרגו"), אך להניח לכל אחד מהילדים לנהוג כפי שהוא מרגיש או בוחר ולא לחייבם לכך. המבוגרים בגן יעמדו בעת הצפירה ויהוו מודל לחיקוי. אין לצפות מילדים צעירים להפחית במשחק ובשמחה ביום זה.**

ד. אוכלוסיות ייחודיות

[מדינת ישראל, משרד החינוך](#)

[המינהל הפדגוגי](#)

אגף לחינוך קדם יסודי

ילדים במצבי מצוקה וטראומה: בגני ילדים הנמצאים במציאות חיים הנושאת מטענים טראומטיים: בקו העימות, בישובים שנתונים תחת מתקפות טילים לאורך שנים, באזורים שחוו מלחמה ופגיעות, בגנים שבהם ילדים ממשפחות שפונו מיישוביהם ובתיהם ואשר חוו קונפליקט מול חיילי צה"ל, בגנים שבהם ילדים שחוו אובדנים משמעותיים חשוב לנקוט זהירות ורגישות יתר בחשיפת נושא השואה על מנת למנוע החרפת מצוקתם.

כאשר ההתרחשויות והאירועים בהווה קשים ומאיימים, יש למעט ולצמצם עיסוק בנושא כה טעון ולרכך עבור ילדים צעירים את העוצמה הטמונה ביום הזיכרון לשואה ולגבורה.

- ילדים בעלי צרכים מיוחדים: ילדים צעירים בחינוך המיוחד ובתכניות השילוב, שהם בעלי קשיים משמעותיים בתחום התקשורת והשפה, בתחום החשיבה וההבנה (תחום קוגניטיבי), וכן גם ילדים בעלי קשיי נרחבים בתחום הרגשי והחברתי אף הם חשובים לאירועי יום הזיכרון לשואה ולגבורה. הצפירה ואמצעי התקשורת מפגישים אותם עם תוכן וחוויה, שלא תמיד יהיה ביכולתם להבין גם כאשר יתווכו להם. עם זאת חשוב שהגננת לא תתעלם מן הנושא, מתוך מחשבה שאין בכישוריהם של הילדים להבין. התעלמות תשאירם בודדים ומבולבלים, דבר העלול לעורר ולהגביר חרדה ולהוביל להתנהגויות בלתי מווסתות.

לילדים בעלי קשיים התפתחותיים בתחומים השונים וברמות השונות, הגננת תבחר דרך הולמת למצבו של כל ילד בהתייחסותה לנושא, תתאים לו את ההסבר באופן אינדי ווידואלי. חשוב להכין את הילדים להישמע הצפירה גם כשאינן ביכולתם להבין את משמעותה. ילדים בעלי קשיים רגשיים משמעותיים זקוקים לליווי מוגבר ביום זה.

ה. תקווה ואופטימיות

ילדים צעירים מושפעים מהסובבים אותם וכאשר הם גדלים בסביבה בטוחה המשדרת להם תקווה, כאשר המבוגרים בסביבתם מעניקים להם אהבה ויוצרים איתם אינטראקציה איכותית, רגשית ומשמעותית, הם יפתחו תפיסת עולם אופטימית.

התייחסות למציאות החיים העכשווית כמגנה ומאפשרת התפתחות וצמיחה, תיטע בילדים שמחת חיים, ביטחון ביכולתם לעבור מכשולים ולהתגבר על קושי, מוטיבציה להצלחה ועמידה באתגרים.

חיי היום של הגן מלאי חדות למידה ויצירה, מבוססים על השתייכות ושיתוף פעולה, מזמנים לילדים מרחב למשחקי דמיון של פורקן והנאה. כל אלה יאפשרו לילדים צעירים להטמיע את המושגים הראשוניים של נושא השואה בעולמם הפנימי

מבלי לפגוע ביציבות, בביטחון ובאופטימיות שאנו שוקדים על ביסוסם.

- **ההדגש המומלץ לנושא השואה בגן הילדים הוא התקומה: סיפורי תקווה והצלחה, עליית הניצולים לארץ, הקמת המדינה וצה"ל - המגן עלינו מכל אויב. הגברת תחושת השייכות לעם ולמדינה תוך חיזוק הביטחון.**
ביום הזיכרון לשואה ולגבורה, יותר מתמיד, יש לדאוג לאווירה חמימה, של

[מדינת ישראל, משרד החינוך](#)

[המינהל הפדגוגי](#)

אגף לחינוך קדם יסודי

קירבה והתייחסות רגישה מצד המבוגרים בגן כלפי הילדים.

תודה למי שקראו והעירו:

באגף לחינוך קדם-יסודי: סימה חדד מה-יפית, מנהלת האגף; דר' אסתר ברוקס; מוניקה וינוקור

באגף שפ"י: דני ז'ורנו; מיכל לב
בפורום שפ"י לגיל הרך: מיכל אנגלרט
באגף חינוך מיוחד: אדית וגנר